

דף שבועי

בס"ד

פרשת ויקהל, תשפ"ב, מספר 1459

"שבאים בתוכם להתפלל": על חשיבות התפילה בבית הכנסת

אהרן ארנד

נלחם נגד השלטון האוסטרי שגזר גזרות על היהודים, כולל גזרה שיש להתפלל מחוץ לבית הכנסת. הוא מבאר מדוע אין להתפלל במקום פרוץ:⁴

בהיות מראה עיניו מתפזר אנה ואנה לא יוכל כל כך להיות חופף עליו אור מורא שמים... ובהיותו במקום הכנוס - לבו נשבר עליו ויוכל להתבונן ביראת ה', וביותר ויותר להיות עובד ביראה ופחד. ומכח כינוס אור עיניו, יתכנס גם כן אור השכל בתוך גופו להתבונן במה שצריך לו להבין מגדולת בוראו וקטנות ערכו, ועל ידי זה יתרבה יותר ראות הלב באהבה בשמחה בהכנעה ביראת שמו יתברך... ראוי שתהיה [התפילה] במקום הכינוס בהיקף מחיצות מכל צד ולא במקום הפיזור, ועל ידי זה יתקבץ בינת הלב בקרבו להיות עומד בשברון לבבו ובאהבה ושמחה בבחינת 'וְגִילוּ בְּרַעְדָּה' (תה' ב:יא)... זה טעם... להקרא בית הכנסת על שם הכינוס הלז.

המושג 'בית הכנסת' מתפרש כאן לא כמקום כינוס בני אדם, אלא כמקום שבו אדם יכנס מחשבותיו הודות לקירות בית הכנסת, ובמקום כזה יוכל להגיע למורא שמיים. זאת, כמובן, בתנאי שלא ייכנסו לבית הכנסת דברים המסיחים את הדעת.

להלן תיאור של ריכוז מקסימלי בתפילה. מסופר על ר' אלימלך מליז'נסק, שהתפלל פעם בחורף והיו ידיו נתונות על התנור הבוהר, ונקלף עור האצבעות מחום התנור הלוהט. אך הוא לא חש בכך כלל מחמת גודל התלהבותו הפנימית ודבקותו בריבון העולמים.⁵

ב. מזג האוויר ותאורה: בית הכנסת הוא מבנה סגור, לרוב יש לו גג ומיזוג אוויר, ומגן על

חז"ל החשיבו את התפילה בבית הכנסת וראו בבית הכנסת מקום התפילה העיקרי.¹ עקב מגפת הקורונה נאלצו בתי הכנסת להיסגר והתפילות נתקיימו בחצרות ובגינות. מדוע שלא יתקיימו מנייני חצר גם כשאינן כל חשש למגפה? להלן נעלה סיבות אחדות לעדיפות ההתכנסות כדרישת חז"ל בבית הכנסת, שהוא מבנה סגור ומיוחד לתפילה, על פני חצר פתוחה.

א. ריכוז: דרישה יסודית בתפילה היא שהמתפלל יגיע לריכוז ולכוונה, להתעלות ולדבקות. תועלת רבה ישנה בבית הכנסת למניעת הסחת דעת, כלשון ר"א בן רמב"ם:² בית הכנסת מתאים יותר לעורר כוונת הלב, משום כבודו, כיון שהוא שומר בו מפני ההתעסקות במה שזולת עבודת ה' ובהיותו מקום קדושה. ואם הוא מתאים יותר לעורר כוונת הלב הריהו מקום הקבלה, 'תְּכִין לְבָם תְּקַשִּׁיב אֶזְנְךָ' (תה' י:ז). ועל כן אמרו 'אין תפילתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת' (ברכות ו ע"א).

כלומר לתפילה דרוש בית מיוחד, שבו לא יהיו דברים אחרים שיסיחו דעתו של המתפלל.

בתלמוד נאמר: 'אמר רב כהנא חציף עלי מאן דמצלי בבקתא' (ברכות לד ע"ב). מבאר רש"י: 'דמצלי בבקתא: בבקעה, שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר'.³ וכן פסק ר' יוסף קארו (שלחן ערוך, או"ח, צ:ה): 'לא יתפלל במקום פרוץ כמו בשדה, מפני שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר'. ר' חיים טירר מטשרנוביץ

* אהרן ארנד, המחלקה לתלמוד, אוניברסיטת בר-אילן.

1 ראו למשל ברכות ו ע"א-ע"ב. על רמת החיוב של תפילה בבית הכנסת ראו י' בלידשטיין, **התפילה במשנתו ההלכתית של הרמב"ם**, ירושלים תשנ"ד, עמ' 193-195. על מניין בבית פרטי ראו רא"צ ליבוביץ, **הקונה עולמו**, ניו יורק תשע"ז, סימן יז.

2 ר"א בן הרמב"ם, **ספר המספיק לעובדי השם** (מהדורת נ' דנה), ירושלים תש"ף, עמ' 196.

3 תוספות שם ד"ה 'חציף' ביארו שמדובר בבקעה שרגילים הולכי דרכים לעבור בה.

4 ר"ח טירר, **באר מים חיים**, ורשא תרצ"ח, פרשת בראשית, סימן י'.

5 י' רדלר-פלדמן, **מזבורוב ועד כנרת**, תל אביב תש"י, עמ' 39. סיפור דומה על ר' צבי הירש מרימנוב ראו 'א' עובדיה, **כתבים נבחרים**, א, ירושלים תש"ב, עמ' 209.

שָׁמְעוּ דְבַר ה' (סנהדרין צב ע"ב). שמענו פעם את הרב יהודה עמיטל מבאר: מה הכוונה 'שאין בהן לחלוחית של מצוה'? המתים שהחיה יחזקאל קיימו את כל המצוות, אבל הם עשו אותן באופן מינימלי, בצורה יבשה, ולא הייתה בהם כל לחלוחית של התלהבות. תפילה בחצר היא ללא הדר, התשתית מינימלית, אין לחלוחית.

יש להעיר כי למרות חשיבות ההדר, אין ראוי להגזים בכך כי הדבר עלול להזיק לתפילה. יפים לעניין זה דברי הרב אהרן ליכטנשטיין:⁸

הסכנה היא שיתר אסתטיקה חיצונית תפגע בצד הפנימי של עבודת ה'. בארצות הברית הפסיקו עם המנהג של בניית בתי כנסת מפוארים מאוד, כיון שראו שבמקומות כאלו התפילה אינה נראית כמו שצריך. בתי כנסת כאלו מרחיבים דעתו של אדם, אך לא משאירים בה מקום רב לקב"ה. האדם מביט בהוד וההדר ואינו עושה תפילתו תחנונים אלא קבע. במקום שאין מספיק מטען רוחני עדיף לוותר על הצד החיצוני, אולי כך יש סיכוי להתעוררות פנימית.

ד. קול ערב: חכמינו עודדו שילוב ניגון בתפילה. האמורא אבא בנימין אומר (ברכות ו ע"א):

אין תפילה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר 'לְשִׁמְעַ אֶל הַרְנָה וְאֶל הַתְּפִלָּה' (מל"א ח:כח), במקום רנה שם תהא תפילה.

מבאר רש"י: 'במקום רנה: בבית הכנסת ששם אומרים הצבור שירות ותשבחות בנעימת קול ערב'. ובמדרש תנחומא מצינו (ראה, יב): אם היה קולך ערב הוי פורס על שמע ועובר לפני התיבה, על שם 'כַּבֵּד אֶת ה' מִהוֹנֵךְ' (משלי ג:ט) ממה שחינך.

לדרישה של 'קול ערב' יש משמעות כאשר התפילה היא בבית כנסת, שאז קירות בית הכנסת ותקרתו יוצרים אקוסטיקה המאפשרת לשמוע את הקול הערב של שליח הציבור, של בעל הקריאה ושל הציבור עצמו, ויש בכך תרומה רבה לחוויית התפילה.⁹ לעומת זאת בחצר הקול מתפזר ברוח, ואינו ממוקד לחדור ללב המתפלל.

ה. ברוב עם: הסביבה כידוע משפיעה על האדם. כשציבור גדול מתפלל בצוותא בקול, יש סיכוי שעוצמת התפילה תהא גבוהה. הרב יהודה

המתפללים ועל חפצי הקודש מפני חום וקור, רוח וגשם. חצר, לעומת זאת, חשופה לפגעי מזג האוויר המפריעים למתפללים ומזיקים לחפצי הקודש.

בית הכנסת משמש גם כמקום לימוד תורה, ויש בו שיעורים ודרשות. בחצר קשה לקיים לימוד תורה או שיעור ממושך, בשל מזג האוויר. גם האפשרות לעיין בספרי הקודש שבספריית בית הכנסת, אינה קיימת בחצר הנעדרת מספרייה.

ולבסוף: בבית כנסת בנוי ישנה מערכת תאורה הפרוסה על כל חללו, שכן 'כבוד בית הכנסת הוא כשיש בו אור גדול'.⁶ התאורה הטובה גם משפיעה בתת-מודע על המתפלל. חצר לעומת זאת לעיתים קרובות אינה מוארת כהלכה.

ג. הדר: חז"ל קבעו שיש לקיים מצוות מתוך הידור. כך נאמר בברייתא (שבת קלג ע"ב):

'זֶה אֱ-לֵי וְאֵנְוְהוּ' (שמ' טו:ב) - התנאה לפניו במצוות: עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה ושופר נאה, ציצית נאה, ספר תורה נאה וכתוב בו לשמו בדיו נאה, בקולמוס נאה, בלבלר אומן וכורכו בשיראין נאין.

גם הרמב"ם נוקט כיוון דומה:⁷ כל דבר שהוא לשם האל הטוב - שיהיה מן הנאה הטוב. אם בנה בית תפילה יהיה נאה מבית ישיבתו, האכיל רעב יאכיל מן הטוב והמתוק שבשולחנו, כיסה ערום יכסה מן היפה שבכסותו, הקדיש דבר יקדיש מן היפה שבנכסיו, וכן הוא אומר 'כָּל חֵלֶב לֵה' (וי' ג:טז).

קיום מצוות בהדר מעניק כבוד למצוות, ומביא לחיוב המצוות על האדם, לשמחה, לרגש ולהתפעלות. כך גם באשר לבית הכנסת: מבנהו החיצוני, הריהוט ותשמישי הקדושה הנאים שבתוכו משפיעים על המתפלל ועל חוויית התפילה שלו. כלשונו של ראי"ה קוק (עין איה, שבת, יא ע"ב סע' כה):

היופי וההידור בבית הכנסת יבואו רק לערך הנטפל, להגדיל את ההתעוררות הפנימית לאהבת הדברים העיקריים: אהבת ה' ודעת דרכיו ושמירת תורתו, כערך נועם הטעם לעומת תכלית המזון להחיות בו נפש כל חי.

ר' ירמיה בר אבא אמר על המתים שהחיה יחזקאל 'אלו בני אדם שאין בהן לחלוחית של מצוה, שנאמר (יח' לז:ד) "הַעֲצָמוֹת הַיְבֵשׁוֹת

8 ר"א ליכטנשטיין, 'האסתטיקה ביהדות', דף קשר מטעם ישיבת הר-עציון, תצוה תשס"ט.
9 על מעלות השירה והניגון בתפילה ראו ר"ש שטרן, השירה והניגון בעבודת ה', ירושלים תשס"ו.

6 ר"מ יפה, לבוש התכלת, או"ח, קנ, ד. ראו גם ספר המספיק, עמ' 115.
7 רמב"ם, משנה תורה, הלכות איסורי מזבח ז, יא. וכן ר"י קארו, שלחן ערוך, יו"ד, רמח, ח. ראו גם ספר המספיק, עמ' 114.

שחרית, ולבסוף ירדתי בשבת אחר הצהריים למנחה.

והנה, רוב המתפללים צריכים ללכת מרחק של דקות אחדות מביתם לבית הכנסת, לעומת חצר שרוב המתפללים בה גרים בסמוך לה.

הרב אליעזר מלמד הציע הבנה חדשה במושג 'שכר פסיעות' וכתב:¹⁵

לפני כארבעים שנה בחן ד"ר יאשירו הטאנו מיפן את התחלואים והנזקים הנגרמים לאדם המודרני מאורח החיים היושבני. בעבר אנשים היו מרבים ללכת, ואילו כיום אנשים נעזרים במכוניות ומעליות, כך שאדם ממוצע הולך כ-4000 צעדים ביום בלבד, בעוד שכדי לשמור על בריאותו ומשקלו, עליו ללכת כ-11000 צעדים ביום. אחרים הגיעו למסקנה שכדי... לרדת במשקל באופן מתון (קילו עד שניים בשנה) צריך ללכת 12000 צעדים ביום.

בהמשך מספר הרב מלמד שהנשים במשפחתו הולכות כ-3000-4000 צעדים ביום, אך הגברים הולכים לבית הכנסת שלוש פעמים ביום וזוכים בעוד אלפי צעדים ביום, וכך יש להם שכר פסיעות לא רק בעולם הבא אלא גם בעולם הזה. שכר הפסיעות מתפרש כאן אפוא לא רק כשכר לעתיד לבוא על טרחת האדם בהליכתו לבית הכנסת, אלא גם כשכר בהווה המתבטא בבריאות הגוף של ההולך לבית הכנסת.

בשולי הדברים נוסף שבית הכנסת ממוקם לרוב בנפרד מבית מגורים. לעומת זאת התפילה בחצר מתקיימת לעיתים צמוד לדירות הבית, והיא עלולה לגרום נזק וצער לשכנים, בשל רעש התפילה והבלגן וחסימת הכניסה, ולעיתים אף בשל חשש לירידת ערך הדירות.¹⁶

יהי רצון שנזכה להיות מאלה המייחדים בתי כנסיות לתפילה וגם באים בתוכם להתפלל.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון

15 ר"א מלמד, 'הליכה לתפילה טובה לבריאות', בשבע, כ"א בטבת תשע"ז.

16 ראו ראי"ה דברמדק, ועד הבית בהלכה, ירושלים תשע"ו, עמ' שנה-שסג.

אשלג (בעל 'הסולם') ביאר את התועלת שבתפילה 'בְּרֵב עִם הַדֶּרֶת מְלֶךְ' (מש' יד:כח):¹⁰ ערך הרוממות [של הקב"ה] בא מן הסביבה בב' תנאים: א. במידת ההערכה של הסביבה. ב. במידת גדלה של הסביבה, ועל כן 'בְּרֵב עִם הַדֶּרֶת מְלֶךְ'.

בכיוון דומה כתב בנו, הרב ברוך שלום אשלג:¹¹ לפי מה שכתוב 'בְּרֵב עִם הַדֶּרֶת מְלֶךְ', נמצא, ככל שכמות הרבים יותר גדולה, הכח של הרבים יותר פועל, היינו שמייצרים אורה יותר חזקה של גדלות וחישיבות הקב"ה.

מניין חצר לרוב מכיל קבוצה קטנה של מתפללים ללא עם רב. ובמקרה שבאי חצר פורשים מבית כנסת קיים, הם גם מדלדלים את שורותיו ופוגמים בקיום 'בְּרֵב עִם' בו.¹²

נוסף על כך, בבתי כנסת רבים יש צורך בבעלי תפקידים שישמשו בקודש: שליח ציבור, בעל קריאה או דרשן. כשקבוצה אחת מתפללת בחצר, וקבוצה אחרת מתפללת בבית כנסת סמוך, יש צורך בכפל בעלי התפקידים. אך מכיוון שלא הכול יודעים לשמש שליחי ציבור, הדבר מביא לכך שמשמשים גם כאלה שהם מדרגה שנייה.¹³

ו. מיקום: בהליכה הרחוקה לבית הכנסת יש עניין של 'שכר פסיעות' (סוטה כב ע"א, בבא מציעא קז ע"א). דוגמה להליכה מאומצת לבית הכנסת מצויה בעדות הרב שלמה ריסקין, המתאר את הליכתו בניו יורק בשבת ממקום מגוריו לבית הכנסת.¹⁴

הדירה היתה בקומה העשרים ותשע. את מסלול המדרגות המפרך הייתי עושה שש פעמים בכל שבת: עליתי לאחר תפילת ליל שבת, ירדתי ועליתי לפני 'עונג שבת' ואחריו, שוב ירדתי ועליתי לתפילת

10 ר"ל הלוי אשלג, ספר מתן תורה, ירושלים תשנ"ה, עמ' קנו.

11 רב"ש הלוי אשלג, ברכת שלום, בני ברק תשס"ג, עמ' פב. וראו ר"י ברנדס, תורת אמן, ירושלים תשס"ח, עמ' 510-511.

12 על העדפת תפילה ברוב עם ראו ר"א אבלי, מגן אברהם, צ, טו; ר"מ הכהן, משנה ברורה, צ, כח; ר"י אריאל, 'לאחדותה של התפילה בנוסח התפילה', תחומין, ט (תשמ"ח), עמ' 196-197. להסתייגות מבניית בית כנסת חדש כשאין בעיית צפיפות ראו מגן אברהם, קנד, כג; משנה ברורה, קנ, ב. ר"ד טעביל, בית דוד, ירושלים תרס"ד, לג ע"ב, יצא נגד הפורשים לבניית בית כנסת חדש כדי להיות בהם בעלי שורה או לקבל כיבודים שלא היו מקבלים בבית הכנסת המקורי.

13 על פרישה לבניית בית כנסת חדש כשהדבר מסב נזק לבית הכנסת הישן ראו ההפניות באוצר השאלות ותשובות, ירושלים תשל"א, ב, עמ' קפד.

14 ר"ש ריסקין, ציוני דרך, תל אביב 2012, עמ' 132.